

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

УДК 347.23

УМОВИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ШЛЯХОМ ВИЗНАННЯ

Олена АНТОНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету

SUMMARY

The recognition of property rights as a method of defense should distinguished from the recognition of this right as a method of acquiring it by court decision. Ownership can arise up on the basis of court decision only in the cases envisaged by legislation; here legal norms about defense of property rights are not applied. The recognition of property rights cannot replace the methods of defense in case of recognition of the transaction invalid or recovery of property from illegal possession. This method cannot be used in case of illegal refuse of notary or state registration organs from execution of the functions laid on them. Ownership cannot be recognized on an inheritance that was not accepted by a person.

Key words: defense of rights, method of defense, recognition of property rights, challenging, non-recognition, loss of law setting documents.

АНОТАЦІЯ

Визнання права власності як спосіб захисту необхідно відмежовувати від визнання цього права як способу його придбання за рішенням суду. Право власності може виникати на підставі рішення лише у випадках, передбачених у законодавстві, при цьому норми про захист права власності не застосовуються. Визнання права власності не може замінити способи захисту в разі визнання правочину недійсним або витребування майна з чужого незаконного володіння. Не може застосовуватися цей спосіб у разі неправомірної відмови нотаріуса або органів державної реєстрації від виконання покладених на них функцій. Не може бути визнано право власності на спадщину, яка не була прийнята особою.

Ключові слова: захист права, спосіб захисту, визнання права власності, оспорювання, невизнання, втрата правовстановлювальних документів.

Постановка проблеми. Одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів є визнання права (пункт 1 частини 2 статті 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1]), що рівною мірою означає як наявність права, так і його відсутність або відсутність обов'язків. Окремо цей спосіб захисту врегульований у статті 392 ЦК України щодо захисту права власності.

Аналіз судової практики свідчить про безпідставне посилення на статтю 392 ЦК України в справах, у яких мова йде не про захист права власності, а про його набуття. У деяких справах суд відмовляв у задоволенні позову з огляду на те, що визнання права власності було неналежним способом захисту. З огляду на зазначене виникає необхідність визначення умов, за наявності яких захист має здійснюватися таким способом, як визнання права власності.

Актуальність теми. Дослідження проводилося з використанням формально-логічного методу, за допомогою якого здійснювалися збирання, оброблення й аналіз емпіричного матеріалу. Зокрема, досліджувалися роботи таких учених, як А.В. Венедиктов [2], З.В. Ромовська [3], В.А. Рясенцев [4], П.О. Гвоздик, С.О. Бородовський [5], О.Б. Гупаловська [6], В.А. Другова [7], І.М. Панченко [8], Я.М. Романюк, О.Є. Бурлай [9]. Крім того, була проаналізована судова практика з питань захисту права власності, зокрема Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) [10; 11] та позиції Верховного Суду України (далі – ВСУ), що втілені в кількох узагальненнях і постановках Пленуму [12; 13; 14; 15] і постановках у справах щодо неоднакового застосування норм матеріального права судами касаційної інстанції.

Метою статті є визначення умов, за яких визнання права власності може бути використане як спосіб цивільно-правового захисту права власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі умови використання такого способу захисту є недостатньо дослідженими, наявні дослідження умов висунення позову з таким змістом, що включають і процесуальні аспекти. Так, до умов висунення позову про визнання права власності зараховують такі: 1) наявність об'єкта, на який заявляється вимога про визнання права власності (немає речі – немає права власності); 2) невизначеність статусу речі, з приводу якої відбувається суперечка про власність; 3) наявність у позивача правового зв'язку з річчю, з приводу якої заявляється позов про визнання права власності; 4) наявність суб'єкта права власності; 5) наявність доказів, що підтверджують право власності; 6) відсутність підстав, які вказують на припинення права власності [6, с. 162–163; 7, с. 119–120].

Правильне визначення цих умов має практичне значення, адже відповідно до принципу диспозитивності (стаття 11 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [16]) суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб із зазначених ними підстав і в межах заявлених ними вимог (стаття 31 ЦПК України), які визначаються способом захисту, що становить зміст позову. Як наголошує ВСУ, під час здійснення права на цивільно-правовий захист особа, права якої порушені, може скористатися не будь-яким, а конкретним способом захисту свого права [17]. Наприклад, ВССУ зауважив, що, визнавши договір дарування недійсним на підставі статті 233 ЦК України, суди визнали за позивачем право власності на відчужений за договором будинок, хоча статтею 233 ЦК України не передбачено застосування такого наслідку недійсності правочину [18].

За відсутності в радянському цивільному законодавстві окремої норми, що передбачала цей спосіб захисту,

дискусійною була його правова природа. Так, одні вчені вказували на те, що такий спосіб не є самостійним, адже супроводжує витребування майна з чужого незаконного володіння [4, с. 421] чи усунення перешкод у здійсненні права власності, що не пов'язані з позбавленням володіння [2, с. 93]; інші обстоювали самостійність цього способу цивільно-правового захисту [19, с. 189]. У ЦК України відображена друга позиція, адже визнання права власності було врегульовано окремо від інших способів захисту права власності. Водночас вимога про визнання права власності може бути поєднана й із вимогами застосування інших способів цивільно-правового захисту. Наприклад, у статті 60 Закону України «Про виконавче провадження» [20] передбачено, що цей спосіб захисту має бути застосований разом із таким способом захисту, як зняття арешту з майна. Як зауважує ВСУ в Аналізі практики застосування судами статті 16 ЦК України [12], застосовуючи передбачений пунктом 1 частини 2 статті 16 ЦК спосіб захисту у справах за позовом про зняття арешту з майна, деякі суди не враховують положень статті 60 Закону України «Про виконавче провадження» і роз'яснень пункту 4 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про виключення майна з опису» від 27 серпня 1976 р. № 4, що ці вимоги мають ґрунтуватися на праві власності або володіння, і тому задовольняють їх без визнання права власності на спірне майно або за позовами не власників або володілців.

З огляду на зазначене спірним є твердження про те, що позов про визнання права власності – це самостійний засіб захисту права власності, який полягає в підтвердженні наявності або відсутності спірного права на боці власника (позивача) або відповідача на індивідуально-визначену річ, яке здійснюється в позовному провадженні й *не поєднано з поверненням майна чи усуненням інших перешкод, не пов'язаних із позбавленням володіння* [7, с. 121].

Перелік способів судового захисту цивільних прав та інтересів визначений у статті 16 ЦК України. Загальні норми щодо захисту цивільного права не містять принципів обрання того чи іншого способу захисту, за винятком способів самозахисту, які мають відповідати такому: 1) змісту права, що порушене; 2) характеру дії, якими воно порушене; 3) наслідкам, що спричинені цим порушенням (частина 2 статті 19 ЦК України). Варто звернути увагу на те, що ВСУ визначив аналогічні ознаки ефективності способу захисту, що не передбачений у законі та договорі, проте має бути застосований на підставі статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, ВСУ зауважує, що законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень статей 55, 124 Конституції України й статей 13 зазначеної Конвенції, відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом. Оскільки положення Конституції України та Конвенції мають вищу юридичну силу (статті 8, 9 Конституції України), а обмеження матеріального права суперечать цим положенням, порушені цивільні права чи інтереси підлягають судовому захисту й у спосіб, не передбачений законом, зокрема статтею 16 ЦК України, але який є ефективним засобом захисту, тобто таким, що відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення, і наслідкам, спричиненим цим порушенням [21].

Зазначений трирівневий критерій обрання способу захисту доцільно застосувати для визначення умов, за яких особа може обрати такий спосіб захисту, як визнання права власності.

Щодо відповідності визнання права власності змісту права, що захищається, потрібно зазначити, що стаття 392 ЦК України передбачає передусім наявність права власності.

ВСУ в Постановах від 24 червня 2015 р. [22] і від 18 лютого 2015 р. [23] зазначає, що за правилами статті 392 ЦК України позов про визнання права власності може бути висунуто, по-перше, якщо особа є власником майна, але її право оспорується або не визнається іншою особою; по-друге, якщо особа втратила документ, який засвідчує її право власності. Ураховуючи те, що, відповідно до статті 328 ЦК України, набуття права власності – це певний юридичний склад, із яким закон пов'язує виникнення в особи суб'єктивного права власності на певні об'єкти, суд під час застосування цієї норми повинен установити, з яких саме передбачених законом підстав і в який передбачений законом спосіб позивач набув право власності на спірний об'єкт і чи підлягає це право захисту в порядку, передбаченому статтею 392 ЦК України. Позивач виконав свої грошові зобов'язання за договорами купівлі-продажу майнових прав, повністю сплативши вартість, установлену вказаними договорами, тобто вчинив дії, спрямовані на виникнення юридичних фактів, необхідних і достатніх для отримання права вимоги переходу права власності на об'єкт будівництва. У зв'язку з цим наявна необхідність захисту майнових прав позивача, а не права власності, яке ще не виникло на спірні квартири. Позивач отримав лише право на набуття права власності, а не саме право власності на нерухоме майно.

У Постанові ВСУ від 27 травня 2015 р. [24] зазначається, що визнання права власності на об'єкт незавершеного будівництва, не прийнятий в експлуатацію, у судовому порядку нормами ЦК України чи іншими нормативними актами не передбачено. За таких обставин суд неправильно застосував норму статті 392 ЦК України та безпідставно ухвалив рішення про визнання за позивачами права власності на спірне майно.

В іншій справі про визнання права власності на житловий будинок БТІ було відмовлено в проведенні державної реєстрації права власності на будинок у зв'язку з тим, що мирова угода не є правостановлювальним документом. Апеляційний суд Вінницької області в рішенні від 04 грудня 2012 р. зазначив, що в цьому випадку позивач неправильно обрав спосіб захисту своїх прав, адже звернувся з позовом на підставі статті 392 ЦК України, яка не застосовується до цих правовідносин, оскільки зазначена стаття захищає порушене право власника майна (пункт 6 Узагальнення ВССУ «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок» [11]).

Як зауважується в пункті 11 Узагальнення ВССУ «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок», якщо такий позов заявляється не для визнання, а для набуття права власності, він не може бути задоволений.

Захисту підлягає не лише право, а й інтерес, що не суперечить загальним засадам суспільства (частина 2 статті 15 ЦК України). Проте визначення об'єктом захисту інтересу виключає використання такого способу захисту, як визнання права, якого ще не існує.

Так, відповідно до частини 4 статті 344 ЦК України, право власності за набувальною давністю на нерухоме майно набувається за рішенням суду. Проте, згідно з частиною 1 цієї статті, право власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації, виникає за набувальною давністю з моменту державної реєстрації. У частині 4 статті 344 ЦК України мова йде про право власності, хоча за частиною 1 цієї самої статті воно відсутнє до державної реєстрації. Інший випадок набуття права власності в судовому порядку шляхом його визнання передбачений щодо об'єкта самостійного будівництва в статті 376 ЦК України.

Відповідно до статей 1, 3 ЦПК України, завдання цивільного судочинства і право на звернення до суду

зумовлені захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Тобто, судова форма має використовуватися лише для захисту.

Наприклад, у пунктах 22, 24 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» [13] указується на недопустимість визнання права власності на спадщину за наявності умов для одержання свідоцтва про право на спадщину або в разі визначення спадкоємцеві додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Як зауважив ВСУ в Постанові від 30 вересня 2015 р. [25], здійснення самовільного будівництва, відповідно до частини 2 статті 376 ЦК України, не породжує права власності на таке майно, тому виключає його з цивільного обороту. У пункті 3.1 Листа ВССУ «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» [26] роз'яснюється, що норми статті 392 ЦК України не застосовуються до вимоги про визнання права власності на об'єкти самочинного будівництва (частина 3 статті 376 ЦК України), оскільки особа не є власником, а лише заявляє вимогу про встановлення права власності на об'єкт самочинного будівництва.

ВСУ наголошує на тому, що норма статті 392 ЦК України не може застосовуватися до випадків, коли звернення до суду з позовом про визнання права власності має на меті не захист права власності, а його набуття (щодо безхазяйної речі, на об'єкт самочинного будівництва, за набувальною давністю, у порядку спадкування).

Наприклад, у Постанові від 05 листопада 2014 р. [27] ВСУ зауважує, що, вирішуючи питання про законність набуття права власності на об'єкти нерухомого майна, суди повинні враховувати, що право власності на нерухоме майно може бути визнано за особою лише за умови, що таке будівництво не є самочинним у розумінні статті 376 ЦК України і статті 38 Закону України «Про містобудівну діяльність». Установивши, що до статутного капіталу товариства було внесено об'єкти незавершеного будівництва, суди помилково визнали право власності товариства на нерухоме майно як цілісний майновий комплекс.

У Постановах від 07 жовтня 2015 р. [28] і від 21 жовтня 2015 р. [29] за позовом співмешканця іпотекодавця до банку про недійсність договору іпотеки квартири, визнаної судом спільною сумісною власністю, ВСУ сформулював таку правову позицію. Відповідно до частини 5 статті 11 ЦК України, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду лише у випадках, установлених актами цивільного законодавства. Можливість виникнення права власності за рішенням суду ЦК України передбачає лише в статтях 335 і 376. У всіх інших випадках право власності набувається на інших не заборонених законом підставах, зокрема з правочинів (частина 1 статті 328 ЦК України). Стаття 392 ЦК України, у якій ідеться про визнання права власності, не породжує, а підтверджує наявне в позивача право власності, набуте раніше на законних підставах.

Тобто, потрібно розрізняти випадки, коли визнання є способом захисту права власності, і випадки, коли визнання є способом набуття права власності в судовому порядку (хоча термін «визнання» є некоректним, адже «визнається» те, що не існує). Визнання права власності на річ як спосіб набуття такого права становить зміст перетворювального позову, а визнання наявного права власності – позову про визнання. Так, змістом позову про визнання є вимога до суду про встановлення в рішенні наявності або відсутності правовідношення [30, с. 161]. Перетворювальні позови – це позови про перетворення наявних правовідносин із відповідачем, що спрямовані на виникнення, зміну або припинення правовідносин. Якщо позови про присудження й про визнання лише констатують наявність правового зв'язку між позивачем і відповідачем, то перетворювальний позов привносить у правову дійсність дещо нове [31, с. 934–935].

ВССУ в Листі «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» [26] зауважує, що якщо за життя спадкодавця не набув права власності на житловий будинок, земельну ділянку, то спадкоємець також не набуває права власності в порядку спадкування. До спадкоємця переходять лише визначені майнові права, які належали спадкодавцеві на час відкриття спадщини. Для набуття права власності в установленому законодавством порядку спадкоємець повинен здійснити дії, які необхідні для набуття права власності на визначене нерухоме майно, зокрема на житловий будинок, іншу споруду. Якщо спадкоємець не прийняв спадщину, його вимоги про визнання права власності на спадкове майно не підлягають задоволенню судом.

Як зазначають П.О. Гвоздик і С.О. Бородавський, у будь-якому спорі щодо прав на житловий будинок суд повинен установити, чи є в позивача правостановлювальні або правопідтверджувальні документи на спірний будинок, а в разі їх відсутності встановити, чи вони коли-небудь видавалися, чи втрачені позивачем або його спадкодавцем. При цьому положення пункту 1 статті 61 ЦПК України не може бути підставою для визнання права власності на житловий будинок за будь-ким лише на тих підставах, що ця обставина визнається відповідачем [5, с. 101].

Хибною є судова практика визнання права власності за померлою особою на підставі позову спадкоємців, які зацікавлені в тому, щоб за власником було визнано право власності й це дало б їм змогу спадкувати [32, с. 520], оскільки, відповідно до пункту 11 частини 1 статті 346 ЦК України, право власності припиняється в разі смерті власника, а позов про визнання права власності (стаття 392) може подати лише особа, яка є власником майна [8, с. 220].

Поширеною є й практика задоволення позовів про визнання права власності на переобладнанні чи перепланованні квартири, інші приміщення, добудовані будинки. Задовольняючи такі позови, суди фактично виконують функції, які належать до компетенції органів місцевого самоврядування.

Суперечить вимогам статей 179, 183, 186–188 ЦК України визнання права власності на складові нерухомого майна (прибудову, балкон, терасу тощо) як на окремі об'єкти права власності.

У ЦК України реалізовано концепцію правового зв'язку між головною й належною речами. Так, відповідно до пункту 1 статті 186 ЦК України, річ, призначена для обслуговування іншої (головної) речі та пов'язана з нею спільним призначенням, є її належністю. Належність слідує за головною річчю, якщо інше не встановлено договором або законом (пункт 2 статті 186 ЦК України). Належності нерухомої речі не є об'єктами державної реєстрації речових прав. Отже, господарські будівлі й споруди, що знаходяться на земельній ділянці з головною річчю – житловим будинком, і використовуються для його обслуговування, не є окремими об'єктами цивільних прав, а тому на них не може бути визнано право власності ні окремо від головної речі, ні разом із визнанням права власності на головну річ. Однак суд не може відмовити в задоволенні позову про визнання права власності на житловий будинок і визнання права власності на господарські будівлі та споруди, оскільки вважається, що з визнанням права на головну річ визнано право й на належності [5, с. 101–102]. Суди переважно правомірно відмовляють у задоволенні позову про визнання права власності на господарсько-побутові будівлі й споруди відповідно до положень статті 186 ЦК України (пункт 12 Узагальнення ВССУ «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок» [11]).

Щодо відповідності визнання права власності характеру підстави захисту варто зауважити, що в статті 392 ЦК України передбачено, що цей спосіб захисту може бути

використаний у такому разі: 1) оспорення права іншою особою; 2) невизнання права іншою особою; 3) втрати документа, що засвідчує право власності.

Як відзначає О.С. Вершинін, підстави для висунення вимог про визнання права виникають тоді, коли наявний зміст прав неоднаково усвідомлюється й оспорується суб'єктами матеріально-правових відносин. Позов про визнання права висувається лише у випадку, коли право ще не порушене, що й вирізняє його з-поміж інших способів захисту цивільних прав [8, с. 218]. Як зазначає А.А. Єрошенко, під час задоволення позову про визнання права власності суд лише констатує факт належності позивачу згаданого права на спірне майно, а на відповідача ніяких обов'язків не покладає [19, с. 190].

Невизнання цивільного права полягає в пасивному запереченні наявності в особи суб'єктивного цивільного права, зокрема, на майно, право користування майном, на спадкування, на частину в загальному майні, яке безпосередньо не спричиняє шкоду суб'єктивному праву, але створює невпевненість у правовому статусі носія суб'єктивного права. Але звернення інших осіб до юрисдикційних органів про відсутність в особі цивільного права відсутні. Таким випадком може бути невизнання нотаріусом дійсності правовстановлювального документа під час укладення договору. *Оспорювання* суб'єктивного цивільного права відображає такий стан правовідносин, коли суб'єктивне цивільне право заперечується в юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, то особа, чие право оспорується, може вимагати його визнання шляхом звернення із зустрічним позовом (аналіз ВСУ практики застосування судами статті 16 ЦК України [12]).

Перелік загальних підстав цивільно-правового захисту, передбачений у статті 15 ЦК України, є ширшим, адже містить ще й порушення права. З іншого боку, втрата документів, що підтверджують право власності на майно, які не можуть бути поновлені, не підпадає під підстави, наведені в статті 15 ЦК України.

Аналізуючи підстави цивільно-правового захисту, ВСУ зазначає, що порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. Під час оспорювання або невизнання права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи (Постанова від 10 вересня 2014 р. [33]). Наприклад, відмова органу державної реєстрації прав в оформленні права власності на об'єкт нерухомого майна й видання свідоцтва у зв'язку з ненаданням необхідних документів для оформлення такого права не є оспорюванням права власності на об'єкт нерухомого майна (Постанова від 20 червня 2011 р. у справі № 3-55гс11).

У п. 3.1 Листа ВССУ «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» зауважується, що за змістом статті 392 ЦК України належним відповідачем є особа – учасник цивільних правовідносин, яка не визнає або оспорує право власності спадкоємця на спадкове майно. У спорах про визнання права власності на спадкове майно належним відповідачем не може розглядатись нотаріус або орган державної реєстрації прав. Якщо зазначені особи та органи відмовляють у вчиненні покладених на них нотаріальних дій чи здійсненні державної реєстрації, така відмова може бути оскаржена в судовому порядку за умови відсутності спору про право на спадщину. Так, якщо право власності на житловий будинок, споруду підтверджується належними правовстановлювальними документами на час виникнення права власності на будівлі, споруди, а нотаріус відмовляє в оформленні права на спадщину, особа може звернутися до суду шляхом оскарження дій нотаріуса за правилами позовного провадження.

Передумовою для застосування статті 392 ЦК України є відсутність іншого, крім судового, шляху для відновлення

порушеного права (пункт 11 Узагальнення ВССУ «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок»).

У Постанові ВСУ від 04 квітня 2011 р. [34] зауважується, що дії особи, спрямовані на створення штучних перешкод для виконання судових рішень, якими вже визнано право власності на спірне майно, а також зобов'язано цю особу передати майно законному власникові, не є підставою для звернення до суду з позовом згідно зі ст. 392 ЦК України. Захист порушених прав у цьому разі має здійснюватися в порядку, установленому Законом України «Про виконавче провадження».

Аналогічна позиція була відображена й у пункті 37 Постанови Пленуму ВССУ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» від 07 лютого 2014 р. № 15, де наголошується, що потреба в такому способі захисту права власності, як його визнання, виникає тоді, коли наявність суб'єктивного права власника не підтверджена відповідними доказами, підлягає сумніву, не визнається іншими особами або ними оспорується, а не в тому разі, коли цими особами не виконується відповідне рішення суду, ухвалене раніше.

Як наголошується в Узагальненні ВСУ «Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ», передумовою для застосування статті 392 ЦК України є відсутність іншого, окрім судового, шляху для відновлення порушеного права. Наприклад, позов про визнання права власності в разі втрати документа, що засвідчує право власності особи на річ, подається за відсутності можливості одержати у відповідних органах дублікат правовстановлювального документа.

Під час визначення відповідності визнання права власності наслідкам посяганням потрібно, зокрема, урахувати те, що однією з умов висунення позову про визнання права власності є збереження власником володіння цією річчю. Так, у Постанові ВСУ від 28 січня 2015 р. [35], 24 вересня 2014 р. [36] і 25 червня 2014 р. [37] <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39589417>] зазначається, що, установивши, що річ уже вибула з володіння власника, суд обґрунтовано відмовив у позові, заявленому з підстав, передбачених статтею 392 ЦК України, оскільки обраний позивачем спосіб захисту не є належним способом захисту. Якщо позивач вимагає повернення майна, відчуженого третіми особами за договором, учасником якого позивач не був, належним способом захисту є витребування майна від нинішнього його володільця шляхом виндикації (статті 387, 388 ЦК України). Однак, ураховуючи те, що позивач таких вимог не заявляв, суд обґрунтовано не застосував зазначені норми матеріального права. Аналогічна позиція була відображена й у Постанові ВСУ від 07 листопада 2012 р. [38].

Хоча в науковій літературі можна зустріти й твердження про те, що позивачем у справі про визнання права власності є власник індивідуально визначеної речі, незалежно від того, чи перебуває річ у його володінні [12, с. 35]. Дискусійним є твердження про допустимість такого способу захисту в разі відчуження речі відповідачем [8, с. 120].

Як зазначає З.В. Ромовська, виндикація – це примусове відновлення права володіння річчю. Стосовно рухомої речі вона полягає в її вилученні, тобто у відібранні від незаконного володільця, а щодо нерухомої речі виндикація полягає у виселенні набувача з будинку (квартири), у відновленні доступу до іншої будівлі, споруди, до земельної ділянки, тобто у вивільненні цих об'єктів від особистої чи уречевленої присутності на їхній території незаконного володільця [42, с. 6].

Щодо відповідності досліджуваного способу захисту наслідкам посягань на право власності чи втрати правовстановлювальних документів, що не можуть бути

поновлені, потрібно зазначити, що такими наслідками є невизначеність відносин власності щодо майна.

Метою подання позову про визнання є усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення необхідних умов для реалізації права й запобігання дій з боку третіх осіб, які перешкоджають його здійсненню (аналіз ВСУ практики застосування судами статті 16 ЦК України [15]). Визнання права власності в разі оспорення, невизнання такого права або втрати правовстановлювальних документів відповідає тим наслідкам, до яких призводять такі перешкоди в його здійсненні, адже судовим рішенням підтверджується існування певного права без подальшого створення матеріальних правовідносин.

Рішення у справі про визнання права власності усуває сумнів у праві, забезпечує необхідну впевненість у наявності права, надає визначеність взаємовідносинам сторін і становить основу для здійснення конкретних правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження майном. Судове рішення, яким позов задоволено, підтвердить правове становище позивача, яке виникло до звернення до суду [9, с. 35].

Особливістю цього наслідку є те, що він призводить до непоширення на ці випадки правил про позовну давність (пункт 37 Постанови Пленуму ВССУ «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав»). На користь такої позиції І.М. Панченко зазначає, що обрахування позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права чи про особу, яка його порушила. У цьому ж випадку право ще не порушено, а тому не можна визначити початковий момент перебігу позовної давності [3, с. 220].

Висновки. На підставі дослідження можна зробити такі висновки:

1. Необхідно розрізнити визнання як спосіб захисту права власності й визнання як спосіб набуття цього права в судовому порядку. У першому випадку визнання становить зміст позову про визнання, а в другому – позову про перетворення, до якого не можуть застосовуватися положення статті 392 ЦК України.

2. Умовами захисту права власності шляхом його визнання є такі: 1) наявність у позивача права власності на річ; 2) об'єкт права власності перебуває у володінні власника; 3) оспорення або невизнання права іншою особою чи втрата документа, що засвідчує право власності, який не можна поновити.

3. Визнання права власності як спосіб захисту має правопідтверджувальне значення й спрямоване на забезпечення необхідної впевненості в наявності права власності, надання визначеності взаємовідносинам сторін і створення умов для його здійснення.

4. Недопустимо визнання права власності: 1) на спадщину за наявності умов для одержання свідоцтва про право на спадщину або в разі надання спадкоємцеві додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини; 2) на переобладнані чи переплановані квартири, інші приміщення, добудовані будинки; 3) на господарські будівлі та споруди, що знаходяться на земельній ділянці з житловим будинком і використовуються для його обслуговування; 4) за померлою особою на підставі позову спадкоємців; 5) у разі несправомірної відмови нотаріусом або органом державної реєстрації прав у вчиненні покладених на них нотаріальних дій чи здійсненні державної реєстрації; 6) за наявності створення штучних перешкод для виконання судових рішень, якими вже визнано право власності на спірне майно чи зобов'язано особу передати майно власнику.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

2. Венедиктов А.В. Гражданско-правовая охрана социальной собственности в СССР / А.В. Венедиктов. – М.-Л. : Изд. АН СССР, 1954. – 268 с.

3. Ромовська З.В. Проблеми захисту права власності фізичної особи / З.В. Ромовська // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 2. – С. 5–10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vaau_2009_2_1.pdf.

4. Советское гражданское право : [учебник] / [Н.А. Безрук, М.И. Брагинский, В.Г. Вердников, С.В. Занковская и др.] ; отв. ред. В.А. Рясенцев. – М. : Юрид. лит., 1965. – Т. 1. – 1965. – 560 с.

5. Гвоздик П.О. Проблеми позову про визнання права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини / П.О. Гвоздик, С.О. Бородовський // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 1. – С. 92–105. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chcks_2013_1_18.pdf.

6. Гупаловська О. Позов про визнання права власності як речово-правовий засіб захисту права власності / О. Гупаловська // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2010. – Вип. 50. – С. 161–165.

7. Другова В.А. Позов про визнання права власності як засіб захисту майнових прав осіб, які не досягли повноліття / В.А. Другова // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 116–122. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_2_21.pdf.

8. Панченко І.М. Визнання права власності: теоретичний аналіз / І.М. Панченко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 218–222. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2012_1_57.pdf.

9. Романюк Я.М. Позов про визнання права власності, виндикаційний та негативний позови: деякі проблеми практичного застосування / Я.М. Романюк, О.Є. Бурлай // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 8. – С. 34–40. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vvsu_2012_8_10.pdf.

10. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав : Постанова Пленуму ВССУ від 07 лютого 2014 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-14/print1445764663555667>.

11. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності на житловий будинок : Узагальнення ВССУ від 25 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

12. Аналіз ВСУ практики застосування судами статті 16 Цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>.

13. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму ВСУ від 30 травня 2008 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.

14. Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності : Постанова Пленуму ВСУ від 22 грудня 1995 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.

15. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок : Постанова Пленуму ВСУ від 04 жовтня 1991 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-91>.

16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1088.

17. Постанова ВСУ від 10 вересня 2014 р. у справі № 6-32цс14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41019672>.

18. Ухвала ВССУ від 28 січня 2015 р. у справі № 6-41584 св14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42541429>.
19. Ерошенко А.А. Личная собственность в гражданском праве / А.А. Ерошенко. – М. : Юрид. лит., 1973. – 208 с.
20. Про виконавче провадження : Закон України від 04 листопада 2010 р. № 2677-VI // Відомості Верховної ради України. – 2011. – № 19–20. – Ст. 142.
21. Постанова ВСУ від 12 червня 2013 р. у справі № 6-32ц13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32056429>.
22. Постанова ВСУ від 24 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45910640>.
23. Постанова ВСУ від 18 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42786361>.
24. Постанова ВСУ від 27 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44460914>.
25. Постанова ВСУ від 30 вересня 2015 р. у справі № 6-286ц15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2015/10/21/135968.htm>.
26. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист ВССУ від 16 травня 2013 р. № 24-753/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13/print1433749282122932>.
27. Постанова ВСУ від 05 листопада 2014 р. у справі № 6-135ц14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41849915>.
28. Постанова ВСУ від 07 жовтня 2015 р. у справі № 6-1622ц15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalans.com/articles/news/6595-vsud-sdelal-vyvodo-nedeystvitelnosti-ipoteki-kvartiry-priznannoy-obschey-sovmestnoy-sobstvennostyu.html>.
29. Постанова ВСУ від 21 жовтня 2015 р. у справі № 6-1568ц15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52934341>.
30. Гражданский процесс : [учебник] / под ред. В.А. Мусина, Н.А. Чечиной, Д.М. Чечота. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – 467 с.
31. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общей ред. В.А. Белова. – М. : Юрайт, 2009. – 993 с.
32. Цивільний кодекс України : [науково-практичний коментар] / за ред. проф. І.В. Спасиво-Фатєєвої. – Х. : ФОП Лисяк Л.С., 2011. – Т. 5 : Право власності ті інші речові права. – 2011. – 624 с.
33. Постанова ВСУ від 10 вересня 2014 р. у справі № 6-32ц14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41019672>.
34. Постанова ВСУ від 04 квітня 2011 р. у справі № 3-18г11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14887466>.
35. Постанова ВСУ від 28 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42576433>.
36. Постанова ВСУ від 24 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40821984>.
37. Постанова ВСУ від 25 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39589417>.
38. Постанова ВСУ від 07 листопада 2012 р. у справі № 6-107ц12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27870117>.